

คำศัพท์โบราณในวรรณกรรมอุรังคธาตุ: ภาพสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาล้านช้าง

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์¹, วิณา วิสเพ็ญ²

¹นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

²อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัย และผู้เชี่ยวชาญสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

E-mail: ¹Naka609@gmail.com

Received: February 04, 2020

Revised: April 07, 2020

Accepted: April 13, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์ในอุรังคธาตุ ฉบับ จ.ศ. 1167 จากการศึกษาพบว่า คำศัพท์และบริบทการใช้คำศัพท์สะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรมกลุ่มน้ำโขง ที่ปัจจุบันบางส่วนได้สูญหายไปแล้ว บางส่วนใช้ในบางท้องถิ่นเท่านั้น ในบทความนี้จึงได้จำแนกและนำเสนอศัพท์ออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) ที่มาของชื่อ ภูคำพรา 2) วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง เช่น ชะทาย หินมุก อุบมุง เป็นต้น 3) เงินตราโบราณ เช่น เงินดั่ง เงินแป (อีแปะ?) เงินเหน็น เป็นต้น 4) สัตว์ เช่น เงือก ปลาชนาก ปลาเปียนไฟ เป็นต้น 5) เครื่องใช้ เช่น ไต้ ไม้สีฟัน โอ เป็นต้น 6) เครื่องแต่งตัว เช่น กระจอน ม้าว วันลักคัง เป็นต้น

คำสำคัญ: อนุกรมศัพท์ อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167 วัฒนธรรมกลุ่มน้ำโขง

Ancient Vocabulary in Urangadhatu: The Reflection of the Lan Chang Culture

Narongsak Rawarin¹, Weenah Weesapen²

¹Researcher, Chief of the Manuscript Conservation GROUP, The Research Institute Northeastern Art and Culture, Mahasarakham University

²Project Supervisor and Expert, The Research Institute Northeastern Art and Culture, Mahasarakham University
E-mail: ¹Naka609@gmail.com

Received: February 04, 2020

Revised: April 07, 2020

Accepted: April 13, 2020

Abstract

This article was a part of the research project entitled the analysis and the making of Isan ancient vocabulary glossary found in the palm-leaf manuscript “Urangadhatu of Junlasakarat 1167” (2348 B.E. or 1805 A.D.). The results showed that the vocabulary list and their contexts reflected the Mekong River Basin culture, which has recently vanished. Some glossaries still existed in some specific areas. The analysis of the current study revealed six categories of ancient words. These categories included 1) the name of Phu Kampra, 2) materials, equipment, buildings, e.g. Satai, Hin Mook, Obmung, 3) ancient money, e.g. Duang (Round coin), Pae (Flat coin), Nhan, 4) animals, e.g. Nguak, Pla Chanak (Sawfish), Pla Pian Fai, 5) utensils, e.g. Tai, Mai See Fun (Toothbrush), Oe, and 6) costumes, e.g. Kra Jon, Pa Sadok, Mao, Wan Lak Kang.

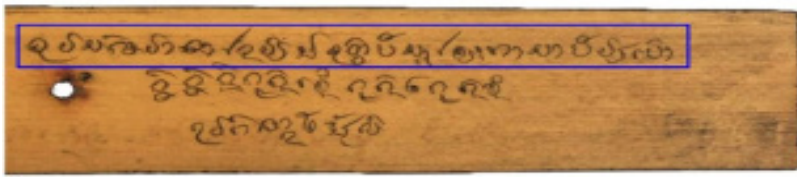
Keywords: Vocabulary Series, Urangadhatu Junlasakarat 1167, Mekong River Basin Culture

บทนำ

ตำนานอุรังคธาตุ หรือตำนานพระธาตุพนม เป็นตำนานที่มีการรับรู้ในวงกว้าง และถูกผลิตซ้ำมาตลอดทั้งในรูปของคัมภีร์ใบลานและหนังสือ หากแต่ข้อมูลรายละเอียดปลีกย่อยซึ่งประกอบขึ้นเป็นตัวตำนานคือคำศัพท์ต่าง ๆ นั้น มีผู้ให้ความสนใจจำนวนน้อย ส่วนใหญ่จะมุ่งไปยังสถานที่ เมือง รอยพระบาท พระธาตุเจดีย์ ที่ปรากฏในตำนาน รวมไปถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพงศาวดาร ประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัย ในบทความนี้เป็นผลพลอยได้จากการจัดทำอนุกรมศัพท์ในตำนานอุรังคธาตุ ซึ่งได้รวบรวมวิเคราะห์ศัพท์รายชื่อ คน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ ในเอกสารใบลานอุรังคธาตุ ฉบับ จ.ศ. 1167 เป็นสำคัญ สิ่งที่ค้นพบจากศัพท์ต่าง ๆ นั้น กลับแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาโบราณด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านงานช่างฝีมือและศิลปกรรมสาขาต่าง ๆ รวมทั้งด้านชีววิทยา เงินตรา การซื้อขายและแลกเปลี่ยน ข้าวของเครื่องใช้สำคัญ เป็นต้น

เอกสารชิ้นต้นที่ใช้ศึกษาชุดนี้พระอริยานุวัตร (อารีย์ เขมจารี) อดีตเจ้าอาวาส วัดมหาชัย และผู้ก่อตั้งศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รวบรวมและรับมอบจากวัดโพธิ์สว่าง ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในวันที่ 29 เดือน มกราคม พุทธศักราช 2514 ซึ่งกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสานได้ดำเนินการถ่ายเป็นสำเนาดีจิตัลเอกสารใบลาน เรื่อง **อุรังคธาตุ ฉบับ วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม** ในรหัส L13060 มีจำนวน 5 ผูก (ผูก 1-52 หน้า, ผูก 2-50 หน้า, ผูก 3-51 หน้า, ผูก 4-52 หน้า, ผูก 5-56 หน้า) ขนาด 4.2 x 52 x 5 เซนติเมตร จารด้วยอักษรธรรม ภาษาพื้นถิ่น จำนวน 4 บรรทัด ฉบับลอกขาด สำนวนร้อยแก้ว ระบุปีที่จาร ศักราช 167 ตัว ปีฉลู ไทยภาษา ปีรับแป่ เดือน 9 ออกใหม่ 8 คำ ชื่อผู้จารและเลขศักราชปรากฏในท้าย ผูกที่ 1 ลานที่ 26 หน้าที่ 2 (พระ) ระบุว่า “...เจ้าหัวสีธำเป็นผู้ลิขณาแล” และใบลานแผ่นสุดท้ายของ ผูกที่ 5 ลานที่ 28 หน้าที่ 2 (นา) ก็ระบุข้อมูลสำคัญและศักราชไว้เช่นกัน ดังนี้

“5/28/2 (นา)...ก็สระเต็จจบอระบวรควรท่อนี้แลฯ ไผดูให้ยอ
ใส่หัวแล้วจึงดูเหตว่าธาตุพระนมเจ้านี้เหมือนดังลัทธิพญูเจ้าแลฯฯ
จุรลังกัศราฯได้ ฮ้อย67ตัว ปีสลุ ไทยะภาสา ปีฮับแป่
-เดือน 9 ออกใหม่ 8 คำแล กองแลงแลไก่อ้าแล เจ้าสีธำมา เป็นผู้ริจ
จนาแล ขอให้ฮอดพ่อแม่พี่น้อง นื่องนึ่งคู่คนเทิน คู่คนๆ คู่คนเทิน
-อันนี้อุรังคธาตุ 5 ผูกแล อุรังคธาตุ 5 ผูกแล อุรังคธาตุ 5 ผูกแล อุรังคธา
ตุ 5 ผูกแล”

ภาพที่ 1 ภาพใบลานแสดงข้อมูลปีที่สร้างใบลาน “จุรสังกัสราชาได้ ฮ้อย 67 ตัว
ปีสลุ ไทยะภาสา ปีฮับเป้า” ตรงกับ จ.ศ. 1167 หรือ พ.ศ. 2348
(ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, 2561: 13)

เมื่อคำนวณศักราชแล้ว ปรากฏว่า ตรงกับ วันเสาร์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 9 ปีฉลู
จุลศักราช 1167 หรือพุทธศักราช 2348 ซึ่งคาบเกี่ยวกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชที่ 5 (สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ) พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 (ครองราชย์
พุทธศักราช 2325-2352) แห่งอาณาจักรสยามกรุงรัตนโกสินทร์ และรัชสมัยพระเจ้าไชย
เชษฐาธิราชที่ 5 (สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์) พุทธศักราช 2348-2371) แห่งอาณาจักรล้านช้าง
เวียงจันทน์ ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 5 และทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหา
วีรกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง

จากปีศักราชดังกล่าวจึงถือว่าอุรังคธาตุชุดนี้มีความเก่าแก่กว่าฉบับที่เคยจัดพิมพ์
มาแล้วอย่าง อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ฉบับกรมศิลปากร (2483) ที่ระบุตามท้าย
หนังสือใบลานว่า “อาชญาเจ้าอุปราชา พร้อมด้วยบุตรภรรยาได้จำลองจากฉบับโบราณ สร้าง
ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2404” จึงน่าจะนำมาศึกษาเปรียบเทียบความเหมือน คล้ายหรือแตกต่างใน
รูปแบบการถอดแปลคำศัพท์ที่ปรากฏ ซึ่งอาจมีข้อมูลบางส่วนขาดหายไปด้วยข้อบกพร่อง
ด้านการคัดลอก จาร รวมถึงเพิ่มเติมข้อความให้สมบูรณ์มากที่สุด จากการพิจารณาคำที่ใช้
ผู้ศึกษาเห็นว่าวรรณกรรมตำนานซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมกลุ่มน้ำโขงนี้ปัจจุบันสูญหายไป
มาก บางส่วนเพียงปรากฏในพจนานุกรมศัพท์โบราณที่ยากจะเข้าถึง ซึ่งผู้ศึกษาจึงคัดและ
จำแนกคำศัพท์โบราณในวรรณกรรม อุรังคธาตุเพียงบางส่วนมาเสนอในบทความดังราย
ละเอียดต่อไปนี้

คำศัพท์โบราณในวรรณกรรมอุรังคธาตุ

จากการรวบรวม วิเคราะห์ศัพท์เกี่ยวกับรายชื่อ คน สัตว์ สิ่งของ สถานที่
ในเอกสารใบลานอุรังคธาตุ จ.ศ. 1167 พบว่า มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาโบราณด้านต่าง ๆ

เช่น ด้านงานช่างฝีมือและศิลปกรรมสาขาต่าง ๆ รวมทั้งด้านชีววิทยา เงินตราการซื้อขาย และแลกเปลี่ยน ข้าวของเครื่องใช้สำคัญต่าง ๆ จึงเสนอรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ที่มาของชื่อ ภูกำพร้า

ความเป็นมาของชื่อ ภูกำพร้า หรือ ดอยกัปปันนะคีรี นั้น น้อยคนนักที่จะทราบ ที่มาของชื่อ รู้เพียงว่าในตำนาน ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาสถิต และเป็นสถานที่ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุบุรพพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ อันได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนา คมนะ พระกัสสปะ โดยจาริตแห่งพระพุทธเจ้าเหล่าสาวกต้องนำเอาพระบรมสารีริกธาตุมา ประดิษฐานไว้ ณ ที่แห่งนี้ ในตำนานระบุไว้ว่าชื่อนี้เกี่ยวข้องกับบุรพกรรมของพระยาติ โคตรบุรพ แห่งแคว้นสิโคตรบอง ซึ่งได้นำเอาลูกนกไข่เต่า ไข่เลน มากิน จึงเจ็บใจปราศจาก พ่อแม่ เมียรัก แต่พระยาตนนี้จักสถาปนาอรัญครธาตุในดอยเข็ญใจหรือภูกำพร้า แห่งนี้ ดังข้อมูลที่คัดมานำเสนอ

“...ยาม 1/17/2 (ซี) นั้น พระเจ้าสระเต็ดจขขึ้นอากาศ ลงมาส รัฏฐิต ดอยกัปปันนะคีรี คือว่าภูกำพ้าใน ราตี คีนัน วิสุกัมมะเทวบุดล งามอุปปฏิฐากด้วยอาสนะแล พิดานฮิง แล้วจึงหนีก็มีแล...”

(อรัญครธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 1 ลาน 17 หน้า 2)

“...อินทราธิราช ว่า ภูกำพ้าน้พระเจ้า อาไส ซึ่งอดีต เหตุแห่ง พระเจ้า 3 ตน มีพระกุกกุสันธะ เป็นเค้า พระโกนาคมนะ ถ้วน 2 พระกัสส ปะ ถ้วน 3 อันเข้าสู่นิรพานแล้ว อรหันตเจ้าทั้งหลายย่อมเอาธาตุอันประ เสิดมาไว้ในที่นี้ เพื่อว่ามิตตาท้าวพระยาผู้มียุทธสมพพาน ได้โพธิยานแล ช่อหน่ออรหันตทั้งหลาย จักมีเมื่อสุดเมื่อช้อยอันนี้ หากเป็น จาฮิต แห่ง พระเจ้าทั้งหลายสืบบ่ มาแท้ก็ 1/19/1 ข้าแล...”

(อรัญครธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 1 ลาน 18 หน้า 2, ลานที่ 19 หน้า 1)

“...อันนี้มาหา (มหา) กัลลัสปะ หลังเห็นพุทธวิไลอันทำ นวาย ยังชื่อดอยเป็นบาลีว่า กัปปันนะคีรี แลพระพุทธเจ้าอาไสซึ่ง พระยาติโคตรบุรพนั้น เมื่อชาติอดีตหลังพ้น พระยาได้เอา ลูกนกไข่ เต่า ไข่เลน มากิน จึงเจ็บใจปราศจากพ่อแม่ลูกเมียฮักแลเสนาอา

มาสู่ผู้ฟังใจหั่นแล พระยาตนนี้ จักได้ทะป็นนาอรังคราสในดอยอัน
นี้ จึง ชื่นใจ ฎก้าพ้ากัว่าแล พระพุทธเจ้าสั่งให้เอาอรังคราสหัวอก
มาใส่ไว้ในดอยเชื้อใจ 2/17/2 (ที่) ที่นี้...”

(อุรังคราตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 17 หน้า 1, ลานที่ 17 หน้า 2)

2. วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง

คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง ที่ปรากฏมีเพียงบางส่วนที่
สะท้อนภาพภูมิปัญญาโบราณ เทคนิค วิธีการ ด้านงานช่างและสถาปัตยกรรม ในหัวข้อที่
นำเสนอ เช่น ชะทาย หินมุก และอุบมุง พอสังเขป เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นถึงบริบทของศัพท์
ทั้ง 3 ในตำนาน มีดังนี้

2.1 ชะทาย

ชะทายเป็นการผสมปูนแบบโบราณซึ่งได้กล่าวอธิบายไว้ในหลาย
เหตุการณ์ เช่น ในตอนที่อรหันตาเจ้าทั้งห้าแลพระยาจันทบุรีประเสริฐสีกกะเทวะทะปะน
นาธาตุไว้ที่ภูเขาหลวง ดังข้อมูล

“5/11/2 (เลา)...คนทั้งหลาย ได้หินแล้วพ้อมกันขึ้นแลวันแล
3 คีบทั้งคืบขึ้น (คบบัน/ครบทุกชั้น ?) หลิน (เล่น) มโหสด (มทรสพ)
ลักกะละ (ลักกระ) บุชาก็บอระบวรด้วย ชะทายลายจีน แล้ว พระยา
จันทบุรี ให้แบ่งแผ่นคำ 3 อัน ใหญ่ 2 วา เป็นสี่แฉ หนาดังโบลาน นาง
ทั้ง 2 ได้แผ่นเงินเสียงคนแผ่นท้อแผ่นคำ หมั้นกลางโง้งได้แผ่นเงินเสียง
อัน 1...”

(อุรังคราตุ จ.ศ. 1167: ผูก 3 ลาน 16 หน้า 1, ลานที่ 16 หน้า 2)

คำว่า ตำชะทาย ปรากฏในตอนพระยาสุมิตตธัมมเจ้าหตสออรังคราตุและปะน
นาธาตุถูกหลั่ง ดังข้อมูล

“5/21/2 (แป)...พระยาสุมิตตธัมม อาณัติพละเทวอามาสให้
เส้น (เส้น?) คนทั้งหลาย ด้วยว่า บุคละฝูงไดยังมักเอากานราชสัทธา จัก
ให้เป็นข้าอุปปะถาก กองข้อยมหาธาตุเจ้า กับทั้งราชอัสไก (อภัย) เวียก
บ้านกานเมืองแล ให้ดินด้วยไธน่าไว้กับหั่นแล ยามนั้น คนทั้งหลาย พ้อม
กันว่า ชุม 1 ขานว่า จักตำชะทาย...”

(อุรังคราตุ จ.ศ. 1167: ผูก 5 ลาน 21 หน้า 2)

สมชาย นิลอาธิ (สัมภาษณ์: 2561) ได้ให้ข้อมูลกับผู้ศึกษาว่า “ชะทาย” หรือ “สะทาย” เป็นการผสมปนเพื่อ “โปก, ฉาบ, ปั้น” ซึ่งเป็นกรรมวิธีโบราณ อีกวิธีคือการ “สอ” ใช้กับงานช่างปูนโบราณ, ซึ่งตรงกับคำว่า ปะทาย ในภาษาลาว มีความหมายว่า ดินทรายผสมปูนและน้ำเหนียวสำหรับก่อหรือโปกดินจี่ (กะช่วงสีกสาทิกาน สปป. ลาว, 2505: 709) คำว่า “ชะทายลายจีน” คือ การปั้นลวดลายปูนประดับ ในที่นี้บ่งบอกว่าเป็น ลวดลายจีน ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมระหว่างอาณาจักร

ในจารึกอิฐเผา (วัดพระธาตุพนม) มีข้อความที่เกี่ยวข้องกับ “ชะทาย” ว่า “พุทธศักราช 2444 ปีฉลู ตรีศก ร.ศ. 120 ณ วัน เดือนอ้าย ขึ้น 14 ค่ำ ภายในมีท่านพระครู สีทา พระครูอุดรพิทักษ์คณะเดช ท่านพระครูหนู พระเล็กเมืองอุบลราชธานี พระครูทาเจ้า ด้านทั้ง 4 วัดธาตุพนม... (ขำรุต) ... หลวงชาญอักษร เมืองนครราชสีมา หลวงปราณี พระศรีวรราช หลวงภักดีเสนาวรราช กรมมหาชัยหอสมบัติ-ผัว ยายทองคำ-เมียท้าวพิมสาร และนายทนายิกาบ้านธาตุพนม ท้าววรบุตร กำนันบ้านพระกลาง ไชยวงสา ผู้ใหญ่บ้านดอน กลาง หลวงจำปาศักดิ์สิทธิผล กำนันบ้านน้ำก่ำ อุปราชราชวงศ์ พระชลชนนะไชย พระวรสาร พ่อภูมิ เมืองเรณูนครพร้อมท่านข้าหลวงบริเวณ เจ้าเมือง กรมการเมืองนคร เมืองเรณู และภิกษุสามเณร ทายก อุบาสก อุบาสิกา แขวงเมืองต่าง ๆ มีศรัทธาปฏิสังขรณ์ พระเจดีย์บรมธาตุพนมคือ โบกปูนต่อยอดถึงพื้นและกำแพงที่ชำรุดต่าง ๆ มีทองคำแผ่น หนักประมาณ 50 บาทเศษ ทองคำปลิวประมาณ 3 แสนเศษ เงินแผ่นหนักประมาณ 200 บาทเศษ เงินบาทประมาณ 100 บาทเศษ แก้วเม็ดประมาณ 200 เศษ แก้วประดับ 120 หีบ ไปทองหล่อ 1 ใบ มีทองหนัก 2 แสน แลบสมภารเป็นที่ถาวรรุ่งเรือง นำมาซึ่ง ความเลื่อมใสของเทพดาและมนุษย์ทั้งหลายตราบเท่า 5000 วัสส นิพพานปัจจุโย โหตุ คำสะทายโปก: ปูน 5 ทราย 7 น้ำอ้อย 2 น้ำหนัง 1 ยางบง 9 ชะทายเพชร: ปูน 2 ทราย 5 น้ำมะขาม 2 น้ำมันยาง 1” (พจนีย์ เฟื่องเปลี่ยน, 2553: 165-166)

2.2 หินมุก

หินมุก เป็นหินอีกชนิดหนึ่ง ลักษณะมันวาวเนื่องจากมีส่วนผสมของ ทรายและละอองมุกน้ำจืดที่นำมาคล้วไว้ในกาบก่อสร้างทั้งก่อเป็นพระแท่นบัลลังก์ ก่อเป็น อาราม รวมถึงการนำมาสลักลวดลาย ได้กล่าวไว้ในหลายตอน ได้แก่ในตอนปาฐลักษณะ นิทาน ดังข้อมูล

“...พระเจ้าเทสณาดังนี้ พระยาสุวณณภิงคละ จึงให้สั่งวาน คำอันหนัก อันหนัก 3 แสนเป็นทานแก่คนทั้งหลายผู้ เป็นกำลังอันขัน อาสาก่อแท่นด้วย หินมุก เป็นปิ่นนะเทียว 2/1/2 (สร) พลัร นักแล

พระเจ้าจึงสระเกล้าจกขึ้นคอยอันนึ่ง โด่ง ดังคูหา แม่นว่าคนทั้งหลาย
ขึ้นเทิง (เทิง: ต้นฉบับตัวอักษรธรรมเขียน เเทิง) หั้น ก็ผ่อคอยเห็น
(ก็มองเห็น?) หนองหานน้อย หนองหานหลวงเป็นเค้าแล ค้อยเห็นเมือง
สีโคตรบองภูกำฟ้า ก็มีแล...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 1 หน้า 1, ลาน 1 หน้า 2)

“2/8/2 (แล) ...ก่อนยามนั้น ท้าวพระยาทั้งหลายฮู้ข่าว มีพระ
ยาจุลลณีแลพรหมทัต แลพระยาอินทปฐุนคร แลนันทเสน ก็มาเค้า
โฮมกันที่แคมน้ำ เบื้องใต้ปากน้ำเซหั้น ตกแต่งคนทั้งหลายพันหินมุกจก
ก่อเป็นอาราม ไว้ถ้ำมหากัสสปะเถรเจ้า...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 8 หน้า 2)

และในตอนพราหมณ์ทั้งห้าเมืองราชาพิเศกพระยาจันทบุรีปรสิทธิสักกะเทวะ
ก็ปรากฏการใช้หินมุกในการสลักเป็นศิลาจารึก ดังข้อมูลที่คัดมา

“...ยามนั้น ไชยยะพราหม จิงเล่าแก่พราหมทั้งสี่ว่า ข้าได้เห็น
กงจิตแก้ว พระพุทธเจ้าแห่ง 1 แล พราหมทั้งสี่ แจ้งดังนี้แล้วจึงเอากำลัง
ดอมพระยาจันทบุรี ไชยยะพราหมจิงพาไปสู่แคมหนองคั่นแทลื้อน้ำ แล้ว
พ้อมกันลักกระบุดา เอาหินมุกสี่เหลี่ยมมาลักลายเล็ก ว่ามวร (มवल) นี้
พระเจ้าสรุจฐิตอยู่ทำนวย 4/18/1 ว่า พระยาตน 1 ชื่อว่า สัธัมมาโสภ
(ศรีธรรมาโคก) จักก่อแฮกเจติยะประเลิด ทั้งห้ามาราชาพิเศก เจ้าบุรีจัน
เป็นพระยาเสวยราสบ้านเมืองอันนี้ พระยานาคก่อแฮกไว้ที่เพิงหาดชา
ยกลางน้ำหั้น เห็นจึงลักหินลายลัก (ลักขณ์) ผังไว้ให้แจ้ง...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 4 ลาน 17 หน้า 2, ลาน 18 หน้า 1)

จะเห็นได้ว่าลักษณะการใช้งานหินมุกนั้น มีความคล้ายคลึงกับหินทรายหรืออาจ
เป็นหินทรายเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องตามหลักฐานทางโบราณคดีว่า มีการทำใบเสมา
ก่อปราสาท ศิลาจารึก โดยใช้หินทรายเป็นจำนวนมากในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ส่วนหินอีกประเภท
ที่ใช้ในการก่อสร้างเช่นเดียวกัน มีชื่อเรียกว่า “หินแลง” ซึ่งปรากฏในตำนานอุรังคธาตุเช่น
เดียวกัน

2.3 อุบมุง

สงวน รอดบุญ (2545: 130) กล่าวว่า “อุบมุง ก่อด้วยอิฐโบริกปูนทั้ง หลังแม่กระทั้งหลังคา รูปทรงของหน้าบันมีลักษณะโค้งแหลม ล่างแห่งก็เป็นหลังคาชั้นเดียว ล่างแบบเป็นหลังคาซ้อนสองชั้น หน้าบันมีลวดลายเครือวัลย์ ปั้นปูนประดับ ที่นครหลวงพระบาง มีอุบมุงอยู่หลายวัด เช่น ที่วัดเชียงทอง วัดเชียงม่วน วัดหมื่นนา วัดสุวันนะพุมมาราม ส่วนที่เวียงจันทน์ มีที่วัดอินแปง วัดแสน วัดหัวซึ้ง และวัดอุบมุง เป็นต้น

ลองพิจารณาศึกษาตามรูปแบบของข้อมูลที่ยกมา ข้อมูล อุบมุง กล่าวไว้ในตอนที่ พระพุทธเจ้ากล่าวกับพระอานนทว่าพระยาสุริยวงสาไชยจกัณฐมิกกราชาเสฏฐาธิราช จักได้ก่อเจดีย์ครั้งที่ 2 เพื่อครอบอุบมุงอุรังคธาตุ ดังข้อความที่ยกมา

“...พระยาสุริยวงสาไชยจกัณฐมิกกราชาเสฏฐาธิราช ดังนี้
ปางนั้นเห็นแลดูราอานน พระยาตนนั้นได้ พาเพ็ง ทาน สีน บารมีอัน
มาก จักเป็นพระยาตนประเลียดยิ่งกว่าท้าวพระยาทั้งหลาย จักมีอายุ
หมื่นยี่ 1/15/1 โขตนาพุทธศาสนาพระตถาคตที่เก่าที่ใหม่ จักได้ก่อ
เจดีย์ถว้น 2 ที่โลมไวยัง อุบมุง อุรังคธาตุพระตถาคต ไว้ที่ ภูกัฬา
นั้นแล...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 1 ลาน 14 หน้า 2, ลาน 15 หน้า 1)

ในตอนที่พระยาสุวณณภิงคละและราชเทวี สร้างอุบมุงหिनครอบรอย พระพุทธบาท อันให้ชื่อว่า ธาตุเชิงสุม (พระธาตุเชิงชุมในปัจจุบัน) ดังข้อความที่ยกมา

“1/26/1...พระยาสุวณณภิงคละและราชเทวี ได้ยืนปาทลัก
ขนาแลอูปหาริยธัมม อันพระเจ้าเทสสนากัษมขึ้นยินดีจักสร้าง อุบมุง
หिन โลมฮอยอันสุมนั้นกับทั้งกระโจมหัวใสไว้จึงว่า ธาตุเชิงสุม เพื่อดังนี้
แล...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 1 ลาน 26 หน้า 1)

และกล่าวในตอนที่ชาวเมืองหนองหานหลวงก่ออุบมุงบนดอยแท่น ดังข้อความ
ที่ยกมา

“2/8/2 (แล) ...แม่นขาวเมืองหนองหานหลวง อันพระยา
สุวัฒนภิงคละเป็นเค้า ขาวเมืองหนองหานน้อย มีพระยาคำแดงเป็น
เค้า ตกแต่งกันพื้นแลงมาไว้แล้ว คนทั้งหลายจึงจาพัน (พนัน) กันว่า
ผู้ขายขาวเมืองหนองหานหลวง จักก่ออุปมุงอันนึ่งเทิงคอยที่แท่นพระ
เจ้าสุริยธิดแต่ก่อนนั้น”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 8 หน้า 2)

ในความนึกคิดของคนปัจจุบันคำว่า อุปมุง มีความใกล้เคียงกับเสียงของคำว่า
อุโมงค์ แต่เมื่อหากพิจารณาตามข้อมูลที่ได้นำเสนอมาแล้ว จะเห็นได้ว่า อุปมุงจะมีลักษณะ
เป็นสิ่งก่อสร้างที่คล้ายกุ หรือปราสาทหิน ซึ่งมีปรากฏอยู่ทั่วไปในดินแดนบางส่วนของ สปป.
ลาว และดินแดนภาคอีสานของประเทศไทย รวมไปถึงสิ่งก่อสร้างที่อาจารย์สงวน รอดบุญ
ได้บรรยายไว้

3. เงินตราโบราณ

พบคำว่า เงินดั่ง, เงินแป (อีแปะ? ซึ่งเป็นเงินปลีกโบราณ กะแปะ กี่ว่า), และ
เงินแห่นัน ในตำนานอุรังคธาตุซึ่งเป็นชื่อสกุลเงินตราของแคว้นต่าง ๆ ในตอนที่มาร่วม
สถาปนาอุปมุงอุรังคธาตุ เงินดั่ง เป็นสกุลเงินของเมืองหนองหานน้อย เงินแป (อีแปะ?)
เป็นสกุลเงินของเมืองอินทปัฐนคร เงินแห่นัน เป็นสกุลเงินของเมืองจุลลณีพรหมทัต
ซึ่งสะท้อนว่าแต่ละเมืองมีระบบเงินตราเป็นของตัวเอง และชื่อเงินนั้นเป็นชื่อเงินโบราณที่
ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว แต่ยังปรากฏในข้อความที่ยกมา ดังนี้

“...พระยาจุลลณีพรหมทัต มี เงินแห่นัน 5 พัน ห้าฮ้อยห้าสิบ
แห่นันแล แห่นันหนัก 4 ฮ้อยเค้า (เก้า?) มีคำ 5 ฮ้อย 5 สิบ แห่นัน
แลแห่นัน หนัก 3 ฮ้อย เอาค้องสิบเก้า จับ เก้าหน่วย สิบเจ็ดจับ มีเจ็ด
หน่วย ใสไว้ ฮองลุ่มก้าด้านวันออก

พระยาอินทปัฐนคร มีเงินแปเก้าล้าน (เก้า) แสน 2/18/2 (ทุ)
เก้าหมื่น เก้าพัน เก้าฮ้อย มีคำบอก (ปลอก) มือ 3 หมื่น 3 พัน 3 ฮ้อย
3 สิบ จึงหล่อทองเป็นฮูปเอื้อง (เอื้อ) ใสไว้หลุมด้านใต้...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 18 หน้า 1, ลาน 18 หน้า 2)

“2/22/2 (ไท)...

พระยาจุลลณีพรหมทัต มีคำ 5 ฮ้อยแห่นัน แลแห่นัน (แล) หน้า 3 ฮ้อย

พระยาอินทปัฐนคร มีเงินแป 3 แสน

พระยานันทเสน มีขันคำ 3 หน่วย แลหน่วย (แล) หน้า 3 หมื่น

พระยาคำแดง มี เงินดั่ง 3 แสน

พระยาทั้ง 4 บุษยาพระยาสุวัณณภิงคละ ด้วยคาถาอันนี้หั้นแล...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 22 หน้า 2)

ในข้อเท็จจริงนั้น ล้านช้างโบราณมีเงินหลายประเภทที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน เช่น เงินบักค้อ (เงินดั่ง-เพราะมีลักษณะเหมือนตัวดั่ง) เงินฮ้อย (ร้อย) เงินฮาง เงินเจียง เงินคองสิง เป็นต้น

4. สัตว์

สัตว์ที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุมีหลากหลายทั้งสัตว์กายสิทธิ์ สัตว์ทั่วไป โดยใช้เป็นตัวเดินเรื่องอย่างพระยานาค ม้าพลาหก หรือ วลาหก ม้าอาชะไนย (อาชาเนย) แต่สัตว์บางชนิดเป็นสัตว์ที่มีจริงแต่อาจถูกนำมาสร้างให้เกิดปฏิกิริยาเกินจริงหรือมีความลึกลับ มีรายละเอียดดังนี้

4.1 เจือก

เจือก ตามสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ ฉบับปริษา พิณทอง (2532: 125-126) ได้ให้ความหมายของเจือกไว้ว่า เจือก น. งูน้ำ, ปลาไหลไฟฟ้า... งูชนิดนี้ เวลาจะกินเลือดคนบนท้องที่มันอยู่จะเป็นสีเขียวสดุดตา ถ้าเรารีดเลือดสักหยดให้มันกิน สีเขียวจะหายไป... ผู้ศึกษาจึงคัดข้อความมาเพื่อนำเสนอดังนี้

“...สัตว์สิ่งทั้งหลาย มีต้นว่า จีแซ้ เต่า ปา ตายมากนั ก ผีทั้ง
หลาย เห็นก็เอากันมาชุมนุมอยู่ แคม น้ำเหนือบก ทั้งหลายห้องแห่ง
นาคทั้งหลายก็จักดอมเขา ลวด กทำ ฮ้ายเป็น อนาคต แก่นาคทั้งหลาย
ด้วยพยาสเจ็บไข้เป็น เค้า บางพอง ก็ตายไป แม่นว่า เจือก ก็ดังเดียว จึง
เอากันหนีน้าแคมน้ำอุรังคนที คว้าหาที่อยู่ ผี สาง นาค แล เจือก งู ทั้ง
มวร เลาน้ำของ มาได้สัตว์ตนาค อยู่เพียง 1/2/2 (ครา) ดอยนันทกั้งฮี...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 1 ลาน 2 หน้า 1, ลาน 2 หน้า 2)

4.2 ปลาชานาก

ภาพที่ 2 ปลาชานาก
(ที่มา: <https://th.wikipedia.org>)

ปลาชานาก ปัจจุบัน สปป. ลาว ยังมีใช้อยู่ ซึ่งตามสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ ฉบับปริษา พิณทอง (2532: 762) ได้ให้ความหมายของปลาชานากว่า “สะนา 1 น. ชื่อปลาชนิดหนึ่งคล้ายปลาฉลาม ตัวโตมาก ปากบนยื่นออกไปเป็นท่อนยาว มีฟันแหลมเป็นซี่ ๆ ฟันทั้งสองเป็นฟันเลื่อย...” สะท้อนว่าปลาชนิดนี้ในอดีตอาจมีปรากฏในแม่น้ำโขง จึงทำให้ผู้เขียนตำนานเกิดความประทับใจในรูปลักษณ์ จึงได้นำมาเขียนไว้ในตำนานนี้ ดังข้อความ

“...ยามนั้น เทวดาทั้งหลาย มีประสิทธิศักดิ์กะเทวดาเป็นค้ำ
นำไปฮักสาบได้ ไปท่อนินทาสิริเจียมบาง นางเทวามัจฉานารี จึงนิมิต
เป็น ปาชนาท ตัว 1 ยาวขาวอา (ห้าว?) วา เกิด (เกล็ด) เป็นคำทั้งมวร ก่ง
หลังเป็นฮองหนุนเฮือ 4/21/1 ซู (ซู) ขึ้นสูงพื้นน้ำ 3 สอก คนทั้งหลาย
เห็นยังเป็นอัสสะจัน อย่านกลัว อนุพาบ กัมชาบแทบปฐวี...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 4 ลาน 20 หน้า 2, ลาน 21 หน้า 1)

การที่เทวดานิमितเป็นปลาชานาก นั้นเนื่องจากเป็นปลาขนาดใหญ่เป็นพิเศษ
หายาก แปลกประหลาด การนิमितเป็นปลาชนิดนี้จึงถือเป็นการส่งเสริมบารมีของเทวดา

4.3 ปลาเปียนไฟ

ปลาเปียนไฟ เป็นปลาทั่วไปที่อาศัยในลุ่มแม่น้ำโขง รวมถึงแหล่งน้ำ
อื่น เช่น น้ำตก มีชื่อท้องถิ่นว่า ปลาเปียนไฟ หรือ ตะเปียนไฟ

ภาพที่ 3 ปลาเปียนไฟ
(ที่มา: Ian G. Baird และคณะ, 1999: 39)

เนื่องจากมีครีบบีแสงสะดุดตาทำให้ได้ชื่อนี้ ปลาเปียนไฟ ถูกกล่าวในตอนที พระพุทธเจ้ากล่าวกับพระยาสุวณณภิกขุเกี่ยวกับการประทับรอยพระบาทในที่ต่าง ๆ หนึ่งในนั้นคือเมืองแพะ อันได้เห็นชาวเมืองถวายเป็นปราชญ์ (ปลาขาวหรืออาจเป็นปลาก่า คือ ปลาชนิดหนึ่งคล้ายปลาหมอ แต่ตัวใหญ่และกลมกว่าปลาหมอ) ปลาเปียนไฟ ปลาตะเพียนไฟ, ภาษาลาว ปาเวญไฟ ตัวเหมือนปลาตะเพียน (ปลาขาว) แต่หางสีแดง (Ian G. Baird และคณะ, 1999: 34) แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงฉันท และปล่อยลงน้ำไป ด้วยอำนาจแห่ง พุทธคุณทำให้ปลาดังกล่าวกลับฟื้นคืนชีวิตกลับมาดังเดิมแต่ยังมีรอยไม้ติดอยู่กับตัวจนถึง กระทั่งทุกวันนี้ ดังข้อความ

“...ศุรามหาราช ฮอยจิตแก้วมีใน เมืองโยนกวัตดินครเชียง
ใหม่พัน พระพุทธเจ้าทั้ง 3 ไปสนขั้วที่นั่นแล้ว ก็ซ้อน (ฮอย) กันอยู่ ดา
ลงไว้ด้วยลำดับ ในหินอุปสะภาหั้นชู้ตนก็มีแล พระตถาคตไป บิณฑิ
บาลในเมืองแพ (แพะ) อันเป็นปูราณบิณฑิบาลแห่งพระพุทธเจ้าแต่ก่อน
1/25/1 (ข้า) นั้น เขาชาวเมืองแพ ทั้งหลาย ก็เอาข้าวแลปลา (ปลาขาว)
ปาเปียนไฟ (ปลาตะเพียนไฟ) มาใส่บาตแห่งตถาคตตั้งนั้น ขึ้นสู่ (ดอย
เทพ) ดอยไซชมพูทิปแล้วจึง (ลงเมื่อ) ขึ้นดอยผาฮังฮัง จึงเห็นอุปปชา
ปาเปียนไฟ มีในปาทลัภขนาแห่งพระพุทธเจ้าทั้ง 3 อันเป็น อัปหาริ
ยธัมม พระตถาคตก็ปล้นยังปออันชาวเมืองแพทั้งหลายใส่บาสนั้น จึงอ
ธิฐานให้มีชีวิตชูตัวไว้ในน้ำนั้น ปายังเป็นฮอย ไม่หีบ ชูตัวตบต่อเท่าเล็
ยงกับ พัน ก็มีแล คนทั้งหลาย ฝูงอยู่ในเมืองอันเป็นปลา ปาเปียนไฟ

เขาสู้อันเป็น อับปหาริยธัมม กิ คมรปำแยง ปักิน แม่นได้ก็ปล่อยเสีย
ดีหลีแล...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 1 ลาน 24 หน้า 2, ลาน 25 หน้า 1)

ในทางภาษาศาสตร์นั้น ว สามารถแผลงเป็น พ เช่น วระ เป็น พระ และ พ แผลง
เป็น ป เช่น ภาษาถิ่นเหนือ เพิ่น กลายเป็น เป็น เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าสัตว์ทั้งสี่กลับและธรรมดาเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้อธิบายเหตุและบอก
เล่าปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ในตำนานซึ่งสะท้อนว่า ในความนึกคิดของผู้เขียนตำนานได้เห็นและ
เกิดความประทับใจจึงปรากฏชื่อเหล่านี้ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้ได้ศึกษาภายหลังที่เกี่ยวข้อง
กับสัตว์ต่าง ๆ ที่คนโบราณบันทึกไว้

5. เครื่องใช้

เครื่องใช้ไม้สอยที่ผู้ศึกษาคัดมานำเสนอนี้เป็นเพียงบางส่วน เนื่องจากสนใจใน
ชื่อเฉพาะ และเคยได้ยินวลีที่เกี่ยวข้องกับเครื่องใช้โบราณ คือ “ถั่วยโถโอด” ทำให้อยาก
นำเสนอศัพท์ที่ปรากฏในอุรังคธาตุ ว่ามีความสำคัญเพียงใดจึงต้องใช้อุทิสให้กับอุรังคธาตุ
ดังข้อมูลที่น่าเสนอ

5.1 ไต

ไต ตามสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ ฉบับปริษา พิณฑอง
(2532: 381) ให้ความหมายว่า ชัน, ถาด อาจมีรูปทรงคล้ายเตียบของภาคกลาง เป็นภาชนะ
มีค่าที่ใช้ในการรองหลุมเพื่อก่ออุปมุงอุรังคธาตุ ดังข้อความ

“2/18/2 (ทุ) ...พระยาคำแดง (พระยานันทเสน) มีโณ
(กระโณ) หมากคำหน่วยนึ่ง หนักเจ็ดพันใส่แหวนเต็ม ชันเงินหน่วย
นึ่งหนักเก้าพัน ไตคำ หน่วยนึ่ง ไตเงิน 2 หน่วย หนักหมื่นเก้าพัน ใส่
ม้าว เต็มมีฮ้อยคู่แล้วแลคู่หนัก 2 พันคำถึงเก้าหมื่น ใส่ค่องสิบเจ็ดจับ
เจ็ดหน่วย สิบห้าจับ ห้าหน่วย สิบสามจับ 3 หน่วย ใส่ไว้อองหลุมด้าน
เหนือ...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 18 หน้า 2)

5.3 ไม้สีฟัน

ไม้สีฟัน เป็นเครื่องใช้โบราณ ปัจจุบันในหมู่พระกรรมฐานยังใช้อยู่ โดยลูกศิษย์จะเป็นผู้ทำถวายพระอาจารย์ของตน ไม้ที่ทำเป็นไม้รสฝาด เช่น ไม้โกทา ข่อย สะเดา อาจเนื่องด้วยมีฤทธิ์สมานแผล และยับยั้งแบคทีเรียในช่องปาก จะนำไม้เหล่านี้นมาผ่าเป็นซี่ ทบปลายด้านหนึ่ง อีกด้านจะเลี่ยมให้แหลม ใช้สีฟันแทนแปรงสีฟัน บางพื้นที่เรียก “ไม้เจีย”

ซึ่งในตำนานอรัญคธาตุ ได้กล่าวไว้ในตอนที่พระพุทธเจ้าประทับในป่าเชตะวัน โดยมีพระอานนท์เป็นผู้อุปฐาก ดังข้อความ

“...เมื่อสัพพัญญูเจ้า ยัง ทวีรมาน อยู่ สำราณ 1/6/2 (ครู) ใน ป่าเชตตวันอาราม ยามไถ่รุ่ง เจ้าอานน ตนอุปฐากไม้สีฟันแล่นน้ำ ส่วย หน้าสัพพัญญูเจ้า เมี้ยน กิจจชำระแล้ว เล็งเห็นปฐาณแห่งพระเจ้า 3 ตน อันเข้าสู่ันริพพานได้ไว้ ธาตุ ในดอยกัปันนะคีรี มีที่ไถ่ เมืองสิโคตรบอง...”
(อรัญคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 1 ลาน 6 หน้า 1, ลาน 6 หน้า 2)

จะเห็นว่าสิ่งของที่ยกมานี้เป็นเครื่องใช้โบราณที่อาจตกทอดมาสู่ยุคปัจจุบัน แต่ก็มีบางอย่างถูกเปลี่ยนนามเรียกขานไปจนไม่เหลือเค้าเดิม จนอาจเป็นที่ฉงนแก่ผู้ศึกษาว่านามเกี่ยวกับเครื่องใช้ที่ระบุมีรูปลักษณะใดกันแน่

6. เครื่องแต่งตัว

ในประเด็นเครื่องแต่งตัวก็มีความน่าสนใจไม่น้อย เพราะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม “เอ้-ย้ง” หรือการแต่งตัว ประดับประดาของคนโบราณ จนมีคำกล่าวคล้องจองในวรรณกรรมเวสสันดร ว่า “ม้าวใส่แขนแหวนใส่ก้อยปัดน้อยสร้อยสังวาล” ดังข้อมูลที่ยกมา

6.1 กระจอน

กระจอน ตามสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ ฉบับปรีชา พิณทอง (2532: 16-17) ได้แบ่งเครื่องประดับชนิดนี้เป็น 2 ประเภท คือ 1) กระจอนจุม เป็นตุ้มหูที่ทำเป็นดอกไม้จุม ๆ เหมือนดอกจั่ว และ 2) กระจอนยอย ตุ้มหูที่ทำเป็นสร้อยระย้า... เป็นเครื่องแต่งตัวที่ใช้ในการรองหลุมเพื่อก่ออุบมุงอรัญคธาตุดังข้อความ

“...พระยาสุวณณภิงคละ กระโจมหัว 2 อัน แลอัน (แล) หน้า 3 หมิ่น
สังวานคำ 2 อัน แลอัน (แล) หน้า 3 แสน มี (กระ) โถน หมายคำหน่วย
1 หน้า 9 หมิ่น ใส่แหวนแล กระจอนหู เต็มชั้นคำหน่วยหนึ่ง...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 2 ลาน 18 หน้า 2, ลาน 19 หน้า 1)

6.2 วันลักคัง

วันลักคัง น่าจะเป็นเครื่องประดับประเภทหนึ่ง (ลักคัง สันนิษฐานว่า
คือ กระจก รวมความแล้วอาจจะเป็นเครื่องประดับที่มีรูปร่างหรือประดับด้วยกระจกหรือ
กระดิ่ง) ซึ่งมีข้อสังเกตคือ ขนบในการแต่งตัวที่มักกล่าวเริ่มตั้งแต่ส่วนศีรษะ ส่วนลำตัว และ
ส่วนเท้า เช่น มงกุฎ กรองศอ อูรพพันชะ... ตามลำดับลงมาซึ่ง (เครื่องเอว/แต่งตัว) ที่ชื่อ วัน
ลักคัง อาจเป็นเครื่องประดับของลำตัวส่วนบนบริเวณลำคอ บ่า หน้าอก นามนี้ยังหาลักษณะ
แน่นอนไม่ได้ จึงได้นำข้อมูลดังกล่าวเพื่อเป็นประเด็นพิจารณา ดังนี้

“4/5/1...

เอกจักขุนาค ให้ผ้า แล้วจึงบอกเดินกันมาชูแห่ง

กายโลหะนาค ให้เสื้อ

อินทจักกนาค ให้แหวน

เสฏฐะเขยณาค ให้คันไชยสีด้าแก้ว

สหัสสะนาค ให้เช็ดคำพันยอด ฐูปท้าวพันคนเป็นลายอยู่ในเช็ด

สิทธิโกคะนาค ให้วันลักคังคำประดับแก้ว

คันธัพพนาค ให้สังวานคำ

สิริวษะนาค ให้เกบิตินคำ

เทวดาอินทสิริ ให้แว่น แก้วขอบคำแค

เทวดาอินทผยง ให้ต่างคำ

เครื่องฟุ้งนี้ ย่อมประดับแก้วชูอัน”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 4 ลาน 5 หน้า 1)

“4/6/1 ...ยามนั้น บุรีไปชำระน้ำสู่คันทนาคนิมิตแล้ว ก็เช็ดด้วยผ้าอัน
นั้น คึงก็ลวดขาวงามแล้วแล ทาท้องไหยนักก็ แวบ กลมงาม ดังชาธนู
อินทานั้นแล แล้วทาน้ำมันแล้ว จึงนุ่งเสื้อผ้า ใส่สังวาน วันลักคังแล ถือ
แหวนแลถือต่าง ใส่เช็ด (เช็ด) หัว จึงเอาดอกไม้เกี้ยวข้อมือ เสาแวงแว่น
แล้วก็แย้มหัวหันแล จึง พายคันไชยสี ใส่ สีเกบิตินคำ...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 4 ลาน 6 หน้า 1)

6.3 ม้าว

ม้าว ตามสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ ฉบับปรีชา พินทอง (2532: 610) คือ “พาหุรัด เครื่องประดับต้นแขน... เป็นเครื่องประดับชั้นสูง สำหรับพระราชามหากษัตริย์ใช้ ถ้าคนธรรมดาสามัญใช้ก็องแขน ก้องขา คือ เอาเงินทองหรือทองคำมาตีเป็นบ่วงกลม ๆ สวมที่ข้อแขนและข้อขา...” เครื่องประดับชนิดนี้ยังเป็นที่นิยมในผู้คนบางประเภท เช่น ศิลปิน นักออกแบบต่าง ๆ และเป็นเครื่องแต่งตัวที่เหล่านางกษัตริย์ใช้เป็นเครื่องบรรณาการแก่กันและกัน และเป็นเครื่องสักการะแก่พระธาตุเจดีย์อีกด้วยด้วยดั่งข้อความ

“5/10/2 (โล) ...ยามนั้น นางทั้ง 2 ก็มาคารวะนบไหว้ นางอินสว่าง เห็นนางทั้ง 2 ก็มีใจรักชมชื่นยินดี ให้ทานขันคำเคื่องกับคนหน่วยทาง (กลาง?) ตั้งน้ำเต้าฝาทับคำคนหน่วย ขันทางตั้งน้ำเต้าฝาทับคำคนหน่วย (จารขำ) ม้าวคำ ปิ่นเกล้าคำ ต่างคำ ผ้ายสไบ ทุกเยื้อง (อย่าง) ให้เสมิ (เสมอ) กัน พระยาจันทบุรี เอนางทั้ง 3 ไปภูเขาลวงแล้วให้วันบุชา...”

(อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167: ผูก 5 ลาน 10 หน้า

จะเห็นว่าเครื่องประดับโบราณที่ถูกบันทึกไว้ในตำนานชื่อบางชื่อนั้นไม่เป็นที่รู้จัก และไม่สามารถบอกลักษณะได้ เครื่องแต่งตัวที่นำเสนอมานี้เป็นเพียงบางส่วน หากทางนักโบราณคดีได้นำไปศึกษาต่อยอด อาจเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการและวงการเครื่องประดับเป็นอย่างยิ่ง

สรุปและอภิปรายผล

จากการนำเสนอข้อมูลศัพท์ 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) ที่มาของชื่อ ภูภาพร้า 2) วัสดุอุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง เช่น สะพาน หินมุก อุบมุง เป็นต้น 3) เงินตราโบราณ เช่น เงินดั่งเงินแป (อี่แปะ?) เงินเหน็น เป็นต้น 4) สัตว์ เช่น เจือก ปลาชุนาก ปลาเปียนไฟ เป็นต้น 5) เครื่องใช้ เช่น ไต้ ไม้สีฟัน โอ เป็นต้น 6) เครื่องแต่งตัว เช่น กระจอน วันลักคัง ม้าว เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านงานช่างฝีมือ ซึ่งทำด้วยเงิน ทอง และนาก เป็นต้น และศิลปกรรมสาขาต่าง ๆ รวมทั้งด้านชีววิทยา เงินตราการซื้อขายและแลกเปลี่ยน ข้าวของเครื่องใช้สำคัญ เป็นต้น ที่ปัจจุบันนั้นได้สูญหายไปแล้ว การที่ผู้ศึกษาหยิบยกคำศัพท์เหล่านี้ขึ้นมา ก็เพื่อต้องการกระตุ้นเตือนตนว่า “ในวรรณกรรมมีวิถีชีวิตซุกซ่อนอยู่” อย่างน้อยก็เป็นชีวิตผู้คน สัตว์ สิ่งของ ที่ถูกถักทอเป็นผืน

วรรณกรรม อาจเป็นชีวิตในยุคสมัยของผู้เขียนตำนานเอง คือมีการร้อยเรียงเรื่องราวจากบริบทรอบกายตนแทรกเสริมไว้ในตำนาน จึงเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาวรรณกรรมทั้งหลายควรให้ความสนใจ

ข้อเสนอแนะ

ในวรรณกรรมอุรังคธาตุยังมีศัพท์อื่น ๆ ที่ยังไม่ได้นำมาอธิบายไว้ในบทความนี้ ผู้ศึกษาจึงนำเสนอไว้เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศัพท์เกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง เช่น กระต๊อบ ต้าย เต้าฮ้าง ไสหางปลา หินหมากคอม อยุดอยา เป็นต้น ศัพท์เกี่ยวกับสัตว์ เช่น ปลาข่า ลาว เป็นต้น ศัพท์เกี่ยวกับเครื่องใช้ เช่น ไม้หีบ เล้า-เยีย หย่วงเหล็ก เป็นต้น ศัพท์เกี่ยวกับเครื่องแต่งตัว เช่น ผ้าสาตก เป็นต้น และศัพท์เกี่ยวกับอื่น ๆ เช่น หุง ประค้อ พุด เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการต่อไป

.....

เอกสารอ้างอิง

เอกสารต้นฉบับ

อุรังคธาตุ ฉบับวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม รหัส L13060
จำนวน 5 ผูก (ผูก1-52 หน้า ผูก2-50 หน้า ผูก3-51 หน้า ผูก4-48 หน้า ผูก5-56 หน้า)
ขนาด 4.2 x 52 x 5 เซนติเมตร จารด้วยอักษรธรรม ภาษาพื้นถิ่น จำนวน 4 บรรทัด
ฉบับล่องชาด สำนวนร้อยแก้ว

ภาษาไทย/ภาษาต่างประเทศ

กะขวงสีกสาทิกาน, สปป. ลาว. (2505). *วจานานุกรมพาสาลาว*. พิมพ์ที่ 2. เวียงจันทน์:

โรงพิมพ์กะขวงสีกสาทิกาน.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. (2561). *อุรังคธาตุ จ.ศ. 1167*. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

ปรีชา พิณทอง. (2532). *สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ*. อุบลราชธานี:

โรงพิมพ์ศิริธรรม.

พจนีย์ เพ็งเปลี่ยน. (2553). *นิทานอุรังคธาตุ ฉบับหลวงพระบาง*. กรมส่งเสริม

วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทหารผ่านศึก.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2521). *อุรังคนิทาน ตำนานพระธาตุพนม*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว

การพิมพ์. ศิลปากร, กรม. (2483). **อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อ.ต. หลวงประชุมบรรณสาร (พิณ เดชะคุปต์).**

กรุงเทพฯ: ไทยเชชม.

สงวน รอดบุญ. (2545). **พุทธศิลปะลาว. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพฯ: สายธาร.

สมชาย นิลอาธิ. (15 พฤษภาคม 2561). **สัมภาษณ์.** นักวิชาการอาวุโสสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อริยานุวัตร, พระ. (2524). **อุรังคนิทาน (ฉบับลายมือ).** มหาสารคามฯ: ศูนย์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาชัย.

Ian G. Baird และคณะ. (1999). **ปาพื้นเมืองอยู่ปากใต้ของลาว.** สปป. ลาว: โครงการปะม่งชุมชนและปกป้องรักษาสาป่าฯ กะซวงกะสิกำและป่าไม้.

Wikipedia. (ม.ป.พ.). **รูปภาพปลาฉลาม.** [ออนไลน์]. ได้จาก: https://th.wikipedia.org/wiki:Sawfish_genova.jpg .[สืบค้นเมื่อ วันที่ 7 เมษายน 2563].

.....